הרב נפתלי בר־אילן

פקדונות חברים

שאלה: האם יש צורך לעשות היתר עיסקא לפקדונות המופקדים בקבוץ?

1) מדובר בכסף שהופקד על ידי החבר (ירושה, שילומים מהגרמנים ימ"ש או היה לו לפני שהצטרף לקבוצה).
2) יש סמכות לקבוצה להקפיא כסף זה ולעכבו אצלה. אין נותנים אותו לחבר אלא עפ"י קריטריונים שהיא קובעת וכך היא המציאות שלפעמים נותנים, ולפעמים — לא.
3) כשחבר עוזב הוא מקבל את כספו צמוד למדד.
4) אם החבר נפטר טרם הוברר אם זה עובר בירושה.

תשובה: יש צורך לעשות היתר עיסקא לכל הפקדונות המופקדים בתנאים שציין השואל, לאור שלשה עקרונות הלכתיים:

א. הרמ"א פסק שאיסור ריבית חל גם כאשר הלווה אינו אדם פרטי אלא קהילה שלמה.[1]

ב. הצמדת ההלואה ליוקר המחיה אסורה, שכן הלוה מחזיר יותר ממה שקיבל.[2]

ג. הרמב"ם פסק שאיסור ריבית חל גם במקרה שהכסף ניתן כהלואה על תנאי, דהיינו שבשעת נתינת הכסף עדיין לא הוחלט אם הכסף יהא הלואה, מתנה, או תשלום בעבור קנייה: "המוכר בית או שדה ואמר המוכר ללוקח: לכשיהיו לי מעות החזר לי קרקע... כל הפירות שאכל ריבית...".[3] ההנאה שנהנה הקונה

1 שו"ע יו"ד קס, כב בהגה. ודין קהל שונה מדין שותפים כפי שנתבאר במקום אחר. וראשונים ואחרונים דנים בדין ריבית של קהל ואכמ"ל. ויש להעיר שאפילו לדעת הסוברים שיש להתיר לקהל ללוות בריבית היינו משום שיש בכך משום פקו"נ כמבואר שם, ובנד"ד זה לא שייך.

2 למעשה גם בהצמדה למדד יש "הלואה על תנאי" או כלשון הגמרא צד אחד בריבית אלא שבמציאות הנוכחית כמעט שלא יתכן שלא תהא תוספת, בסופו של דבר. וראה מחלוקת רש"י ור"ת בתוס' ב"מ סד, ב, ד"ה ולא.

3 הלכות מלוה ולוה ו, ה. ולענין מש"כ הרמב"ם שהמקח בטל, עי' בחידושי רע"א, יו"ד ריש סימן קעד.

מהשימוש בבית, וכן הפירות שהניבה לו הקרקע בהיותה בידו, הם תוספת שהקונה מקבל בנוסף לכספו המוחזר לו, וכבר הגדיר הרמב"ם שריבית היא כל הלואה בתוספת כלשהיא.[4]

עדיין לא הוחלט מה ייעשה בפקדון לאחר פטירת החבר המפקיד. אם יוחלט שפקדונו אינו עובר בירושה, כספי הפקדון הינם "הלואה על תנאי": אם החבר ישאר בקבוץ עד לפטירתו, ולא יקבל את הכסף — ייהפך הפקדון להיות רכוש הקבוצה. לעומת זאת, אם יקבל המפקיד את פקדונו בשל איזו סיבה שהיא, כספי הפקדון הינם הלואה.

אם יוחלט שפקדונו של החבר עובר ליורשיו לאחר פטירתו — דין הפקדון כדין כל הלואה מכיון שסביר להניח שבמוקדם או במאוחר יחזיר הקבוץ את הכסף ליורשים.[5]

4 רמב"ם מלוה ולוה ד, ב.

5 עי' מ"מ בהערה 2 בענין התחשבות במקרה בעל סבירות נמוכה מאד.